

Oliva, Martin

Mladý paleolit českých zemí: přehled výzkumů a publikací z let 1995-2001

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 2002, vol. 51, iss. M7, pp. [5]-21

ISBN 80-210-2972-2

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113838>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARTIN OLIVA

MLADÝ PALEOLIT ČESKÝCH ZEMÍ: PŘEHLED VÝZKUMŮ A PUBLIKACÍ Z LET 1995–2001

V mladopaleolitické sekci UISPP je zvykem vydávat ke každému světovému kongresu pre- a protohistorických věd přehled bádání v uplynulém období. Tyto zprávy jsou publikovány v řadě ERAUL, vydávané univerzitou v Liège péčí prof. M. Otta. Vzhledem k obtížné dostupnosti těchto svazků a k jisté jazykové bariéře je užitečné předložit českou verzi přehledu i v našem časopisu. Příspěvky z roku 1995 jsou zčásti obsaženy již v minulé zprávě (OLIVA 1996a), takže je zde neuvádím všechny, a také stati z loňského roku zmiňuji jen výběrově.

Ve sledovaném období se objevily dvě základní monografie: první z nich (VALOCH 1996a) pojednává o paleolitu Moravy, Čech i Slovenska a byla mnohokrát recenzována v odborném tisku. Druhá (SVOBODA – LOŽEK – VLČEK 1996) pojednává pouze o Moravě a vznikla přepracováním starší české verze z r. 1994 za současného omezení autorského kolektivu. J. SVOBODA (1999a) je též autorem pěkné popularizační knížky o „dějinách paleolitu, zvláště na Moravě“.

Značná pozornost byla v posledních 5 letech věnována bohunicieniu, který stojí na přechodu mezi středním a mladým paleolitem. Na Stránské skále u Brna pokračoval do r. 1999 spojený tým Arch. ústavu v Brně (J. Svoboda a kol.) a Harvardské univerzity (G. Tostevin) ve výzkumu polykulturní stanice. V osteologickém materiálu, z něhož se dochovaly jen rezidua zubů, převažuje kuň, méně se vyskytují turovití a ojediněle i mamut (det. R. Musil). Dřevěné uhlíky pocházejí dle E. Opravila většinou z borovice, méně ze smrku. Značný rozptyl radiometrických dat z báze spodní půdy v sektoru III d mezi 38 a 34 tis. lety před dneškem indikuje časové rozpětí mladší fáze této kultury. Data z laboratoře v USA (AA) jsou ovšem výrazně vyšší než data z Groningen (SVOBODA 2000a, 79). Zevrubné publikace se dostalo výzkumům ústavu Anthropos MZM na Stránské skále, sektor III-1 (VALOCH – NERUDOVA – NERUDA 2000). Nálezy bohunicieniu ležely ve spodní části zdvojené interstadiální půdy a místy zasahovaly do podložního Ca-horizontu. Patří tedy starší fázi osídlení, datované na 38 tis. let BP. Cca 97 % surovin štípané industrie tvoří místní jurský rohovec, zbytek rohovec typu Krumlovský les, radiolarit, křídový spongolit a eratický

pazourek. Navzdory místnímu původu suroviny jsou jádra vesměs vytěžená do malých zbytků, což zřejmě souviselo s nesnadným dobýváním rohovcových hlíz z vápence. Přímé stopy těžby se však dosud na lokalitě nenašly. Levalloiská metoda byla aplikována především na kvalitnější variety místních rohovců, objevuje se však i na radiolaritu. Výroba polotovarů se řídila snahou o co nejušpornější preparaci a těžbu, přizpůsobenou výchozímu tvaru suroviny. Podle skládanek a morfologických rozborů převládala v bohunicieniu kombinace levalloiské a mladopaleolitické čepelové metody těžby, které se nejčastěji vyskytují (dle Z. Nerudové spíše střídají) na jednom jádru, nebo (v případě mladopaleolitické metody s vodící hranou) i samostatně (SVOBODA – ŠKRDLA 1995; ŠKRDLA 1994; 1996; NERUDOVA 1998; 1999a; 2001; VALOCH – NERUDOVA – NERUDA 2000). Zajímavé jsou technologické a metrické rozdíly v levalloiských hrotech mezi bohunicienem a szeletienem (NERUDOVA 1999b). Nové studie potvrdily výchozí tézi, dle níž byl bohunicien vyčleněn jako samostatná kultura (OLIVA 1979, 55; 1981), že totiž všechny typické szeletoidní prvky (silně retušovaná drasadla, listovité hroty s celkovou bifaciální retuší) jsou vyrobeny z jiné suroviny než z rohovce ze Stránské skály, přičemž např. na Stránské skále bifaciální listy zcela chybí. Listovité hroty s částečnou plošnou retuší (tj. jerzmanowické hroty, pointes à face plane) jsou již většinou aplikovány na čepelové polotovary ze zmíněné suroviny a lze je považovat za projev akulturace szeletienem. Jak ukázal izolovaný nález velkého listovitého hrotu z Brna – Líšně, výrobě těchto prestižních zbraní ze stránskoskalského rohovce z technologických důvodů nic nebránilo, a jejich ostrá surovinová výlučnost je tudíž vskutku spíše věcí odlišných kulturních tradic (NERUDOVA – PŘICHYSTAL 2001). Na stejném místě je publikován dosud největší a nejdokonalejší listovitý hrot z Čech, nalezený v bahně rybníka u Jaroslavi (okr. Pardubice) a vyrobený z hrubozrnného spongolitu.

Pokud se týká szeletieniu, který je ve své starší fázi s bohunicienem současný, v Krumlovském lese se pravděpodobně podařilo objevit jeho další stratifikovanou lokalitu. Stanice Moravský Krumlov IV leží přímo v areálu pozdějšího VI. těžního pole a v horních polohách – v nadloží bohatě členěného souvrství středního paleolitu – poskytuje industrii dílenského typu bez výrazných retušovaných tvarů. Našel se tu i depot velkých počátkových jader, uložených v ještě netěženém stavu k dalšímu využití. Drobnými sběry z lokalit Drnovice III a Opatovice I-II pokračoval průzkum Vyškovska (SVOBODA 1997a; 1999b). Revize použité technologie na stanicích Ořečov I a II vedla k závěru, že soubor z Ořechova I (získaný ovšem vysbíráním obrovské plochy) leží na samém rozhraní mezi szeletienem a bohunicienem, přičemž parametry levalloiských hrotů jsou bližší szeletieniu. Prozatím jej lze klasifikovat jako „szeletien levalloiské facie“ (NERUDOVA 1999a). Nové nálezy z podobně nevyhraněné stanice u Mohelna (okr. Třebíč) zhodnotil P. ŠKRDLA (1999a). Jak ukázala technologická revize, jsou levalloiské úštěpy v minimální míře zastoupeny i ve Vedrovicích V, kde jinak dominují diskovitá a nepravidelná jádra (NERUDOVA 2000). Technologie použitá na szeletienských stanicích v okolí Krumlovského lesa, s nepříliš kvalitní místní surovinou, se velmi blíží micoquieniu, což

se výrazně projevilo i při vyhodnocení nových nálezů z Jezeřan I (NERUDOVA 1996). Autorka se věnovala i otázce importů vzdálených surovin (NERUDOVA 1997). Z nových poznatků stojí za zmínku listovitě drasadlo z ryolitu a lomené drasadlo ze světlého radiolaritu z Ořechova II. Obě zmíněné suroviny jsou maďarského původu.

Morfologickému srovnání listovitých hrotů středního paleolitu a szeletienu a jejich různým významům se týká studie P. Nerudy (2000). V článku K. VALOCHA (1999) jsou nově zhodnoceny staré nálezy částečně retušovaných listovitých hrotů z jeskyně Pekárny. Tyž autor se věnoval otázce vlivů aurignacienu na formování szeletienu a procesu vymezování středoevropských industrií s listovitými hroty (VALOCH 2000a; b).

Poměrně málo příspěvků se tentokrát týkalo aurignacienu. Znovu byla přehlédnuta největší česká kolekce z Hradska (okr. Mělník), zejména s ohledem na silnou levalloiskou složku, aplikovanou – stejně jako mladopaleolitická čepelová metoda – na eratických silicitech i na tufu (NERUDA – NERUDOVA 2000). Rohovce ze Stránské skály zde sice chybí, otázka kulturní příslušnosti (a ovšem i homogenity) je však podobná jako v případě industrie z lokality Podstránská v Brně – Židenicích. Na podkladě výskytu klínových jader navrhl J. SVOBODA (1995a) datovat východomoravskou aurignackou stanicí Nová Dědina I do doby okolo vrcholu 2. würmského pleniglaciálu. Další doklady aurignakoidních industrií byly zjištěny v podloží gravettienských vrstev v oblasti Pavlovských vrchů, a to v Dolních Věstonicích III (ŠKRDLA – CÍLEK – PŘICHYSTAL 1996). Později se ukázalo, že obě vrstvy vykazují shodné radiometrické datování (GrN) okolo 26 tis. let před dneškem (ŠKRDLA 1999e). Na tmavší rezivě polohy s archaickými artefakty se narazilo i na klasické lokalitě Dolní Věstonice I při výzkumech K. Absolona v letech 1936–37, objev však zůstal až dosud nepovšimnut (OLIVA 2000a;b). Z aurignackého souvrství v nedalekých Milovicích byla uveřejněna radiometrická data (OLIVA 1997a, 418). V severních sektorech naleziště (L,R) procházely místní shluky štípané industrie vždy všemi popelovitými horizonty s vodorovnými pruhy uhlíků a propálené spraše, jejichž báze byla datována na 32.030 ± 370 BP (GrN 22108) a hladina 60 cm výše na 28.780 ± 230 BP (GrN 22107). Vysvětlení tohoto jevu nám dosud uniká. Aurignacienu patří i část sběrů z nedalekých Bulhar (ŠKRDLA – PŘICHYSTAL 1999).

Pohřební ritus aurignacienu se pokusil rekonstruovat J. SVOBODA (2000d) na podkladě situace v Mladečských a Koněpruských jeskyních. Oživil starou myšlenku, že lidské pozůstatky byly do jeskyně vhazovány z povrchu komínem, v té době snad ještě otevřeným. Zmíněnou praktiku by v případě Mladče bylo možno akceptovat pro nálezy z úpatí sušového kužele, nikoli však pro lidské lebky z výzkumu J. Szombathyho v Dómu mrtvých (k tomu kriticky již OLIVA 1988). Otázce stratigrafické pozice starších mladopaleolitických industrií a precizaci výrazné středowürmské půdy (která ve schématu pedokomplexů u J. Kukly a V. Ložka chybí) se věnoval K. VALOCH (1996b).

Největší počet publikovaných příspěvků se v posledních 5 letech týkal gravettienu, resp. pavlovienu. Zpracovávání centrální sídelní aglomerace Pavlov I pokračovalo objemným svazkem o výseku SZ části lokality, zkoumaném

v letech 1956–58 (SVOBODA – ŠKRDLA eds. 1997). Práce je ztížena nedostatečnou dokumentací nálezů (k tomu VERPOORTE 2000) a proměnlivým značením zkoumaných ploch (např. sektory 1956A a B jsou podle data publikace střídavě situovány do SZ a JV sídliště). Zpracování štípané industrie z těchto sektorů a z r. 1958 bylo svěřeno A. Verpoortovi, materiál z r. 1957 klasifikoval J. SVOBODA (1997b). Mezi surovinami převládá eratický pazourek jen lehce nad radiolaritem, který byl využíván hospodárněji. V typologii zaujme vysoké procento kostěnkovských nožů, mikrolity ve tvaru kruhové úseče (obě hlavně z červeného radiolaritu) a oproti blízké lokalitě DV I nedostatek pilek. Vedoucí výzkumu B. KLÍMA (1997a;b;c) přispěl kapitolami o nálezových okolnostech, kostěných a ozdobných výrobcích a mikrolitech, E. VLČEK (1997) zde znovu otiskl rozsáhlou pasáž o anthropologii nositelů pavlovienu. V sektoru 1957C se nacházel sekundární hrob muže, přikrytý mamutími lopatkami. Jde o výběr kostí, přičemž oba femury směřují k lebce obráceně, tj. distálními částmi.

Cenná a původní je zde studie P. ŠKRDLY (1997a) o technologii zpracování kamene, založená na početných skládkách, a Musilova stať o lovné fauně. Nejpočetnější jsou pozůstatky zajíců (24 %), polární lišky (18 %), sobů (16 %), mamutů (15 %), vlků (14 %) a koní (7 %), oproti původní dokumentaci však mnoho kostí chybí. Souhrnně o Pavlovu I a II pojednává pozdější studie M. Olivy (2001a), o technologii broušení kamene psal P. ŠKRDLA (1999b).

Hlubšímu poznání lokality Dolní Věstonice II a IIa je věnováno několik interdisciplinárních příspěvků v 1. svazku Památek archeologických 2001.

Skrovnou industrii bez rydel, avšak s několika mikrolity a poměrně hojným zastoupením rohovce typu Krumlovský les (14 %) vedle dominantních eratických silicítů (35 %) získal P. Škrdla z horní polohy v Dolních Věstonicích III („unit 1“). Je datována na 24 560 +660 –610 let BP (GrN 20342). Opodál („unit 2“) ležely v superpozici chudé nálezové polohy gravettien a aurignacien (ŠKRDLA – CÍLEK – PŘICHYSTAL 1996). První detailnější studii o sektoru G v Milovicích (okr. Břeclav) uveřejnil M. OLIVA (1999). Severním směrem od kruhové struktury z mamutích kostí se v popelovitém horizontu nacházela početná štípaná industrie z radiolaritu. Absolutní převahou drobnotvarých nástrojů s tlustým otupeným bokem a několika malými vrubovými hroty připomíná gravettien středomořské oblasti.

Nejvýznačnější terénní výzkum se v uplynulém období odehrál v Jarošově (okr. Uh. Hradiště). Na objev rozvlečených pozůstatků mamutů, doprovázených několika artefakty (SEITL – VALOCH 1998) navázal v letech 1996–99 výzkum nedaleké polohy Jarošov II (ŠKRDLA – MUSIL 1999; ŠKRDLA 1999c; 2001a; ŠKRDLA – KRUML 2000). Radiometrická data (všechna z urychlovače) se pohybují mezi 25 a 27 tis. lety BP, ve fauně převládá se 60 % sob. Celkem se našlo cca 20 tisíc kusů štípané industrie (včetně odpadu z proplachů), mezi typy dominují drobné nástroje otupeného boku s doplňkovými ventrálními retuškami, objevil se i 1 hrot s vrubem. Převládá eratický pazourek, nejméně pětinu inventáře však tvoří silicit z krakovské jury. Radiokarbonové datum GrA-11454: 25 040 ± 300 BP bylo získáno i z nedaleké stanice u Boršic (ŠKRDLA 2000, výzkum B. Klímy 1964).

Pracovníci brněnského Archeologického ústavu a spřízněných institucí uveřejnili i zprávu o výzkumu pavlovienské vrstvy v nadloží bohaté polohy středopaleolitického taubachienu v Předmostí II, a využili jeho výsledků k úvahám o kulturní stratigrafii sídlišť moravského gravettienu (SVOBODA 2001a a připojené studie M. Nývltové o lovné fauně a E. Drozdové o lidské čelisti z Wanklových výzkumů). Závaží z mamutoviny z této lokality a z Pavlova I revidoval J. SVOBODA (2001b) a srovnal je s artefakty antropomorfních tvarů z jiných soudobých stanic.

Obnovený výzkum lokality Ostrava – Petřkovice I odhalil v ploše Ia okrovou skvrnu s početnou štípanou industrií s pseudoarchaickými čepelovými hroty, negeometrickými mikrolity atd. Radiometrická data GrN 19540: $20\ 790 \pm 270$ BP (výzkum B. Klímy) a GrA 891: $23\ 370 \pm 160$ BP řadí tento sektor definitivně do období pozdního gravettienu. Nevýrazné hroty s vrubem nyní poskytl jen sektor Ic (JAROŠOVÁ – OCHES – CÍLEK – SNIESZKO 1996; JAROŠOVÁ 1999; SVOBODA 1996a). Důkladný rozbor početné štípané industrie ze starších výzkumů J. Folprechta provedl M. OLIVA a P. NERUDA (1999). Autoři se zde kriticky vyjádřili i k otázce homogenity a chronologie tzv. horizontu s vrubovými hroty. Článek zahrnuje i některé drobnější severomoravské lokality, publikované již dříve P. NERUDOU (1995; 1997). Nesystematicky shromážděnou kolekci artefaktů z Opavy – Kylešovic přehlédl J. SVOBODA (1999c). Pokládá je za stopu pozdního epigravettienského horizontu s aurignakoidními prvky. Na podobné stáří ukazuje datum GrA 7574: $19\ 340 \pm 100$ BP z Jaroslavice (okr. Znojmo), získané z kosti, uložené již více než 100 let v Přírodovědném muzeu ve Vídni (ŠKRDLA 1999d); jeho výpovědní hodnota je tudíž nevalná. Do období gravettienu až magdalénienu může spadat i pazourková industrie bez retušovaných typů z Horákova (okr. Brno – venkov), revidovaná P. ŠKRDLOU a P. KOSEM (1999a).

Tým z Archeologického ústavu AV ČR v Brně publikoval výsledky svých gravettských studií také v několika souhrnných přehledech (SVOBODA et al. 1999; 2000; SVOBODA 1996b;c). K příliš detailní typologické periodizaci středoevropského gravettienu, vycházející z okamžitého stavu poznání vybraných pramenů, zaujal kritické stanovisko M. OLIVA (1996c). V základních vývojových tendencích zmíněné kultury se však oba autoři shodují.

V ústavu Anthropos MZM probíhá již po několik let projekt systematického zpracování všech dostupných štípaných industrií moravského gravettienu, a to ve vzájemných vztazích použitých surovin, dynamiky těžby, technologie a typologie. Součástí výstupů je i kritické přehodnocení všech starších zpráv o náleзовých situacích za účelem odstranění řady tradovaných nepřesností a omylů. Zatím vyšly rozsáhlé příspěvky o Předmostí (OLIVA 1997b), menších lokalitách na střední Moravě (OLIVA 1996c), o východní Moravě (OLIVA 1998a), severní Moravě a českém Slezsku (OLIVA – NERUDA 1999) a o lokalitách u Dolních Věstonic (OLIVA 2000a;b). V poslední stati je revidována kulturní stratigrafie klasické lokality DV I (ve staré dokumentaci doložena existence předgravettského souvrství) a její plošná struktura (sporné vymezení sídelních objektů).

Do nového světla se dostala zejména otázka pohřbů. V případě známého hrobu Brno II jde nepochybně o sekundární depozici pozůstatků muže s výraznou rolí v oblasti kultu. Přiloženému mobiliáři, velmi podobnému typickým atributům subrecentních sibiřských šamanů, lze přisoudit výhradně transcendentální funkci. Jedinec navíc trpěl dlouhodobou bolestivou nemocí (periostitis), jejíž neklamně stopy zde byly zjištěny v pleistocénu vůbec poprvé (OLIVA 1996b; 2000c). Radiokarbonové datum OxA, získané ze zlomku lidského žebra (23 680 ± 200 BP, PETTIT – TRINKAUS 2000) klade nález do mladšího gravettienu. Druhotným úložištěm vybraných lidských pozůstatků je nepochybně i slavný „hromadný hrob“ z Předmostí (OLIVA 1997b, 12, 39; 2001b). Výskyt mamutích kostí u pavlovienských pohřbů nepochybně souvisí s vysokým statutem tohoto největšího lovného zvířete. Symbolický význam můžeme přisoudit asi i velkým nahromaděním mamutích kostí na okrajích sídlišť. Žádná utilitární interpretace není totiž s to vysvětlit hojný výskyt rozměrných kostí, poskytujících velmi málo masa, jako jsou lebky, mandibuly, lopatky a páneve. Schraňování pozůstatků největší a nejváženější lovné zvěře je typickou součástí duchovního světa subrecentních lovců. Názory badatelů z ústavu Anthropos (OLIVA 1996b; 1997a;b; 2000a;d;e; VALOCH 1997; JELÍNEK 1999) se zde ovšem liší od opatrného neetnologického náhledu zahraničních autorů. Obezřetný postoj k této otázce zaujal J. SVOBODA (n.d.).

Podrobná analýza inventářů dle použitých materiálů umožnila rekonstruovat systém zacházení se surovinou (OLIVA 1997a; 1998b¹). S výjimkou Milovic I/G převládá na všech lokalitách eratický pazourek, přinášený z glaciálu uloženin ve Slezsku. Na stanicích pod Pavlovskými vrchy, tj. paradoxně v nejvzdálenějším regionu od zdrojů, pozorujeme pravidelný výskyt silicítů z krakovské jury; v Pavlově II tvoří přes 30 % (k využití této suroviny v moravském paleolitu OLIVA 2001a). Na všech větších stanicích v regionu (Pavlov I, II, Dolní Věstonice I) byl přitom krakovský silex využíván velmi neekonomicky, jako by šlo o místní materiál. Jeho přísun z oblasti zdrojů tedy musel být běžnou záležitostí; snad k němu docházelo při příležitosti sezónních lovů mamutů, k nimž se scházeli lovci z širokého území.

Existenci široké sítě společenských kontaktů nasvědčuje i poloha sídlišť nad údolím větších řek a poblíž význačných orientačních bodů, jako jsou Pavlovské vrchy a dnes již vytěžená vysoká skála v Předmostí. Podrobný katalog sídlišť a jejich geografickou analýzu podal M. OLIVA (1998c), dalšími postřehy o sídelní strategii a grafickým znázorněním polohy sídlišť přispěli autoři z Archeologického ústavu (ŠKRDLA – SVOBODA 1998; ŠKRDLA – LUKÁŠ 2000). Odrazem společenských vztahů a náboženských představ je i výjimečně vyspělé pavlovienské umění (SVOBODA 1995b; 1997c), podrobené celé řadě pravidel (OLIVA 1997c) – zajímavý je např. nedostatek zoomorfních rytin, stejně jako

¹ K tomu errata: na str. 14 má být v Pavlově I sektor 1956 místo 1958 a předposlední nadpis v tab. II má znít: Krakovský silex (W) rohovce (K-H) a neurčené (A). W se týká Pavlova II, K-H Milovic I/G a A DV I-skládky. V grafu A má být sloupec PE 1 označen PĚ (Předmostí) a sloupec SL vypuštěn.

dichotomie mezi realistickými plastikami („venuše“) a abstrahovanými rytinami ženských postav. Plastiky doplněné abstraktními rytinami se vyskytují jen podobě známých hyperstylizovaných závěsků z mamutoviny z Dolních Věstonic I. Největším symbolem mohla být sama krajina, např. obrys Pavlovských vrchů, připomínající hřbet mamuta (SVOBODA 1997d). Zájem amerických badatelů o unikátní keramickou technologii z Dolních Věstonic I a Pavlova I vedl k rozpoznání otisků textilu (ADOVASIO et al 1996; 1997). Této nové šokující problematice se vzápětí začali věnovat i domácí autoři (např. řada statí v AR 51/1, 1999).

Blok příspěvků o nelehké otázce původu gravettienu shromáždil do 6. svazku referátů z kongresu UISPP ve Forli K. Valoch (např. VALOCH 1996d).

Z přírodovědných příspěvků k moravskému gravettienu připomeňme determinaci třetihorních měkkýšů od Š. HLADILOVÉ (1994; 1997), katalogy antropologických nálezů (JELÍNEK – ORVANOVÁ 1999; SLÁDEK et al. 2000) a jejich nové vyhodnocení (NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ – ZOCOVÁ 2000; TRINKAUS – JELÍNEK 1997; TRINKAUS et al. 2000; VLČEK 1997). Experimentální přístup zvolila M. LÁZNIČKOVÁ (1999) pro rekonstrukci výroby gravettienské keramiky, a detailnímu zkoumání byl podroben i otisk prstu mladíka nad levou hyždí věstonické venuše (KRÁLÍK – NOVOTNÝ – OLIVA 2001). Rozsáhlou studii o antropomorfním umění pavlovienu, zvláště o keramických plastikách, uveřejnil H. VERPOORTE (2001). Z českého gravettienu byly publikovány jen sběry z Podhořan, okr. Mělník (SKLENÁŘ 1998).

Následujícímu epigravettienu a epiaurignacienu byla věnována zvýšená pozornost v minulé zprávě (OLIVA 1996a) a zejména v publikaci referátů z kongresu ve Forli (OLIVA 1996d²). K objevu ani k uveřejnění nových materiálů od té doby nedošlo. Výjimkou je pouze ojedinělý nález radiolaritového úštěpu, zlomků 2 klů (1 s řezy), třenového zubu nosorožce a koňské tibie v cihelně u Velkých Pavlovic. Z koňské kosti bylo získáno datum GrN-16139: 14 460±230 BP (SVOBODA – FIŠÁKOVÁ 1999). Stanice, publikované jako epigravettienské (např. v práci SVOBODA – LOŽEK – VLČEK 1996) jsou velmi heterogenní a vesměs nedatované. Kriteria příslušnosti k epigravettienu nebyla – na rozdíl od epiaurignacienu – nikdy definována. Přijmeme-li seznam stanic tak, jak byl sestaven, potom může být významné, že epigravettienské lokality se nacházejí spíše u řek (jako v gravettienu) a především u menších potoků, zatímco epiaurignacké leží v typických „aurignackých“ či „szeletienských“ polohách na okrajích plošin a na nevýrazných vrcholech. To by mohlo indikovat tradiční rozdíly ve strategii obživy.

Rovněž pro období magdalénienu se objevilo jen málo nového. P. ŠKRDLA a P. KOS (1999b) zkoumali malou stanicu ve škrapovém poli u obce Mokrý (lom V), vzdálenou cca 1 km od jeskyně Pekárny. Zbytky fauny se nedochovaly, mezi surovinami převládají glacifluviální silicity a spongolity, mezi nástroji čepelky s otupeným bokem, z nichž 1/5 má ještě příčnou retuš (ŠKRDLA – KOS – PŘICHÝSTAL 1999b; ŠKRDLA 2001b). Podobná industrie, ale takřka výhradně

2 V posledním řádku na str. 71 má být „supports laminaires des outils“.

z pazourku, byla zastižena na rozhraní spraše a podložní půdy v depresi škrapového pole (Mokrá – lom I, ŠKRDLA 1997a). O chronostratigrafii některých magdalénských stanic se na podkladě studia nových profilů pokusil K. VALOCH (1996c). Časný magdalénien (vrstvy 6, 11 a 8 v jeskyni Barové) spadá do úseku Bölling – Dryas II, pozdní magdalénien (Kůlna vr. 5) do počátku Allerödu. Do této doby lze datovat i pozdně paleolitické soubory z Kůlny, vr. 4 a jesk. Barové, vr. 10, do Dryasu III pozdní paleolit z vrstvy 3 v jesk. Kůlně. Týž autor předložil nový přehled magdalénského umění Moravy (VALOCH 1998), které populárnější formou zpřístupnil i J. SVOBODA (1998). V rámci doktorandského studia na IPH v Paříži se podrobným stylistickým a technickým rozбором našeho i francouzského magdalénského umění zabývala M. GONYŠEVOVÁ (2001). M. OLIVA (1996e) důkladně revidoval staré zprávy o domnělé spodní (aurignacké?) vrstvě v jeskyni Býčí skála. Ukázalo se, že k ojedinělým artefaktům ze spodních poloh byly dodatečně přičleněny všechny rohovcové výrobky z horní vrstvy a z porušených sedimentů. Drtivá většina rohovcové industrie tedy náleží magdalénienu (máme zde na mysli lokální rohovec, dříve považovaný za kvarcit). Industrie z jiných materiálů (eratický pazourek, různé rohovce, radiolarit, krakovský silicit, „čokoláda“) potom byla vyhodnocena znovu, zejména s ohledem na hospodaření se surovinou (OLIVA 1995). Podobně zaměřenou analýzu provedla S. VOLÁKOVÁ (2001) na jádrech z jeskyně Pekárny.

První výsledky naznačily, že v magdalénienu byl postoj k importovaným surovinám dostli odlišný od pavlovienu a bližší našim představám o racionálním (ekonomickém) chování. Kvalitní silicity, hlavně různé druhy severských silexů, se nejčastěji vyskytují ve formě nástrojů a čepelí, méně v podobě korových a jiných preparačních ústěpů. Ojedinělá jádra z těchto surovin bývají značně vytěžená. Miocenní fosilie z magdalénienských lokalit v Moravském krasu určila Š. HLADILOVÁ (1999). Komplexní projekt výzkumu magdalénienu bude v ústavu Anthropos pokračovat. V jeho rámci zpracoval P. KOSTRHUN (2001) početnou industrii ne zcela jasné kulturní příslušnosti z Hranic na Moravě.

J. SVOBODA (2000b) se ve své stručné syntéze střeoevropského magdalénienu pokusil nahradit dělení typologicko-prostorové aspekty spíše ekonomickými. Rozeznává dvě samostatné cesty šíření magdalénienu ze západní do střední Evropy a rozlehlé nízké vrchoviny pokládá za obtížnější překážku komunikace než vyšší užší hřebeny (např. Krušné hory). Proto se český magdalénien liší od moravského a blíží středoněmeckému (viz též SVOBODA 1999a, 221). Krušné hory ovšem nejsou nejlepším příkladem, protože ve všech dobách byly snadno obcházeny údolím Labe.

Soubor pozdně paleolitické ŠI z vysoké polohy (450 m) z Ledče nad Sázavou (okr. Havlíčkův Brod) publikoval S. VENCL a P. ROUS (1998). V industrii, v níž se vedle dominantního glacienního silicitu (60 %) hojně uplatňují i moravské rohovce typu Krumlovský les (cca 15 %), se objevil i 1 kus z polského silicitu typu „čokoláda“ (PŘICHYSTAL 1998). Mezi nástroji (38 ks) převládají drobná rydla nad škrabadly. První doklad pozdně paleolitického osídlení středních Čech představuje industrie z Prahy – Malešic, vyrobená hlavně z pazourku, méně z křemence a křemene. Typologicky se blíží skupině federmesser (VENCL –

MOTYL 1998). Do pozdního paleolitu či mezolitu se hlásí i řada drobných stanic v okolí Tatenic (okr. Ústí nad Orlicí) v SV Čechách (VENCL 1996).

Dlouhodobý výzkum exploatačních zón rohovce v Krumlovském lese dokázal existenci paleolitických (zejména szeletenských) dílenských industrií přímo v oblasti pozdější těžby, jednoznačné doklady podpovrchové těžby z paleolitu však dosud chybí (OLIVA 1996f; OLIVA – NERUDA – PŘICHYSTAL 1999).

Z teoretických studií uveďme dobře formulovanou rekonstrukci myšlení paleolitického člověka (SVOBODA 2000c) a poznámky o metodice paleolitického výzkumu (SVOBODA 1999d). S. VENCL (1995) podrobil zevrubné kritice věrohodnost povrchových průzkumů. Přírodnímu prostředí posledního glaciálu se věnoval R. MUSIL (1999; 2000), charakteristikám kamenných surovin A. Přichystal.

V následujícím období lze očekávat definitivní publikaci výzkumů Archeologického ústavu a Harvardské univerzity na Stránské skále, výzkumu AÚ v Jarošově a pokračování řady monografií, věnovaných Pavlovi I. V ústavu Anthropos běží projekt výzkumu přechodu středního a mladého paleolitu (P. Neruda, Z. Nerudová), průzkumu a dokumentace těžních oblastí surovin na Moravě (M. Oliva), a zintenzivní se práce na vyhodnocení magdalénienu. Obě instituce se podílejí na vytváření katalogu osídlení krasových oblastí. Od Archeologického ústavu v Praze očekáváme publikaci soupisu mladopaleolitického osídlení Čech, vypracovaného S. Venclem.

Ve fázi grantového návrhu, prozatím neschváleného, je projekt rozsáhlé encyklopedie paleolitu českých zemí (hlavní redaktor K. Valoch), na němž se mají podílet všechny domácí instituce.

LITERATURA

- ADOVASIO, J. M. – SOFFER, O. – KLÍMA, B. 1996: Upper Palaeolithic fibre technology: interlaced woven finds from Pavlov I, Czech Republic, c.26,000 years ago. *Antiquity* 70, 526–534.
- ADOVASIO, J. M. – HYLAND, D. C. – SOFFER, O. 1997: Textiles and Cordage: A Preliminary Assesment. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 403–424.
- DROZDOVÁ, E. 2001: Zhodnocení znovuobjeveného fragmentu lidské dolní čelisti č. 21 z Předmostí u Přerova. *Archeologické rozhledy* 53, 452–460.
- GONYŠEVOVÁ (LÁZNIČKOVÁ), M. 2001: Analyse technologique et stylistique d'art mobilier magdalénien sur matières dures animales. Sites de Pekárna, Rytířská et Křížova (Moravie, République Tchèque), Laugerie Basse et Enlène (Sud-Ouest de la France). Thèse du doctorat, 563 str., MNHN – IPH Paris.
- HLADILOVÁ, Š. 1994: Nálezy třetihorních fosilií na mladopaleolitické stanici Milovice (jižní Morava, Česká republika). *AMM sc. soc.* 79, 15–29.
- HLADILOVÁ, Š. 1997: Výsledky studia miocenních fosilií pavlovienských lokalit u Dolních Věstonic a Předmostí u Přerova (sbírky ústavu Anthropos MZM). *AMM sc. soc.* 82, 65–78.
- HLADILOVÁ, Š. 1999: Miocenní fosilie z magdalénienských lokalit v Moravském krasu. *AMM sc. soc.* 84, 117–132.
- JAROŠOVÁ, L. 1999: Nové výzkumy paleolitické lokality v Ostravě-Petřkovicích v letech 1994–1995. *Archeologické rozhledy* 51, 26–57.
- JAROŠOVÁ, L. – CÍLEK, V. – OCHES, E. – SNIESZKO, Z. 1996: Petřkovice, excavations 1994–1995. In: J. SVOBODA, ed., 191–208.

- JELÍNEK, J. 1999: Behaviour and Survival Strategy in Moravian Early Gravettians. Mammoth Hunters or Scavengers? In: H. Ullrich (ed.): *Hominid Evolution. Lifestyle and Survival Strategies*, 457–479.
- JELÍNEK, J. – ORVANOVÁ, E. 1999: Hominid Remains, an Up-Date. Czech and Slovak Republics. *Suppl. to Anthropologie et Préhistoire*, August 1999, No. 9.
- KLÍMA, B. 1997a: Grabungsgeschichte, Stratigraphie und Fundumstände. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 13–51.
- KLÍMA, B. 1997b: Zur Frage der Mikroindustrie aus Pavlov. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 289–312.
- KLÍMA, B. 1997c: Knochenindustrie, Zier- und Kunstgegenstände. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 227–286.
- KOSTRHUN, P. 2001 : Postgravettienské osídlení Moravy a problematika industrie z Hranic. *Seminární práce*, Fil. fak. Masarykova univerzita, Brno.
- KRÁLÍK, M. – NOVOTNÝ, V. – OLIVA, M. 2001: Otisky prstů na Věstonické venuši. *Univerzitní noviny* 8, č. 3, 1–6.
- LÁZNIČKOVÁ, M. 1999: Experimentální výroba „replik“ paleolitických artefaktů z pálené hlíny. *Archeologické rozhledy* 51, 126–138.
- MUSIL, R. 1999: Životní prostředí v posledním glaciálu na území Moravy. *AMM sc. nat.* 84, 161–186.
- MUSIL, R. 2000a: Natural Environment. *Anthropologie* 38, 307–310.
- MUSIL, R. 2000b: Hunting in Central Europe at the End of the Last Glacial. In: C. BELLIER – P. CATELAIN – M. OTTE (eds.): *La chasse dans la Préhistoire, Actes du colloque int. Treignes 1990*, 233–236. *Anthropologie et préhistoire* 111, *Artefacts* 8, ERAUL 51, Liège – Bruxelles – Treignes.
- NERUDA, P. 1995: Technologická analýza remontáže gravettienské industrie z lokality Hošťálkovice – Hladový vrch. *AMM sc.soc.* 80, 29–44.
- NERUDA, P. 1997: Paleolitická stanice na „Dubečku“ v Ostravě-Hošťálkovicích. *AMM sc.soc.* 82, 87–116.
- NERUDA, P. 2000: The Cultural Significance of the Bifacial Retouch. The Transition From the Middle to Upper Paleolithic Age in Moravia. In: J. ORSCHIEDT – G.-C. WENIGER (eds.): *Neanderthals and Modern Humans – Discussing the Transition: Central and Eastern Europe from 50.000 – 30.000 B.P.*, 151–158. *Wissenschaftliche Schriften* 2, Neanderthal Museum.
- NERUDA, P. – NERUDOVOVÁ, Z. 2000: The Upper palaeolithic levallois industry from Hradsko (Dep. Mělník, Czech republic). *Anthropologie* 38, 271–282.
- NERUDOVOVÁ, Z. 1996: Szeletienská kolekce z Jezeřan I a její vztah k micoquienu. *AMM sc.soc.* 81, 13–36.
- NERUDOVOVÁ, Z. 1997: K využití cizích surovin v szeletieniu na Moravě. *AMM sc.soc.* 82, 79–86.
- NERUDOVOVÁ, Z. 1998: Levalloiský koncept. Nástin současných názorů. *AMM sc.soc.* 83, 83–104.
- NERUDOVOVÁ, Z. 1999a: Ořečov I a II. K problému existence levalloiského konceptu v szeletieniu. *Pravěk NŘ* 9, 19–40.
- NERUDOVOVÁ, Z. 1999b: K otázkám výroby levalloiských hrotů v bohunicieniu. *AMM sc.soc.* 84, 27–41.
- NERUDOVOVÁ, Z. 2000: Vedrovice V. Szeletská technologie štípané industrie. *AMM sc.soc.* 85, 13–28
- NERUDOVOVÁ, Z. 2001: Srovnání technologie bohunicieniu s technologií szeletieniu. *AMM sci. soc.* 86, 35–43.
- NERUDOVOVÁ, Z. – PŘICHYSTAL, A. 2001: Nálezy ojedinělých listovitých hrotů z Moravy a Čech. *Archeologické rozhledy* 53, 343–347.
- NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, M. 2001: Předmostí – vyhodnocení fauny z výzkumů v roce 1992. *Archeologické rozhledy* 53, 444–451.
- NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, M. – ZOCOVOVÁ, J. 2000: Dolní Věstonice: autopodium analysis of the Palaeolithic population. *Anthropozoikum* 24, 81–109. Praha.
- OLIVA, M. 1979: Die Herkunft des Szeletien im Lichte neuer Funde von Jezeřany. *AMM sc. soc.* 64, 45–78.
- OLIVA, M. 1981: Die Bohunicien-Station bei Podolí (Bez.: Brno – Land) und ihre Stellung im beginnenden Jungpaläolithikum. *AMM sc. soc.* 66, 7–45.

- OLIVA, M. 1988: Mladopaleolitické nálezy z Mladečských jeskyň – The Upper Paleolithic Finds from the Mladeč Cave. *AMM sc. soc.* 74, 35–54.
- OLIVA, M. 1995: Das Paläolithikum aus der Býčí skála – Höhle. *Pravěk NŘ* 5, 1995, 25–38.
- OLIVA, M. 1996a: Le Paléolithique supérieur de la République Tchèque (1991–1995). *UISPP Congrès de Forlì 1996, Commission Pal. sup., Bilan 1991 – 1996, ERAUL* 76, 115–129. Liège.
- OLIVA, M. 1996b: Mladopaleolitický hrob Brno II jako příspěvek k počátkům šamanismu. *Archeologické rozhledy* 48, 353–383, 537–542.
- OLIVA, M. 1996c: Středomoravská skupina gravettienu: periodizace versus regionalita. *Pravěk NŘ* 6, 7–50.
- OLIVA, M. 1996d: Epiaurignacien en Moravie: le changement économique pendant le deuxième interpléni-glaciaire würmien. In: XIII Int. Congress of prehist. and protohist. sciences, Colloquia, 6 – the Upper Palaeolithic, 69–81. Forlì.
- OLIVA, M. 1996e: Spodní paleolitická vrstva z Býčí skály. K poznání mýtotočrných procesů v naší speleoarcheologii. *AMM sc. soc.* 81, 37–59.
- OLIVA, M. 1996f: Prehistoric exploitation and utilisation of the Krumlovský les hornstone. In: J. SVOBODA ed.: *Paleolithic in the Middle Danube region*, 49–66. Brno.
- OLIVA, M. 1997a: O lidech a mamutech. K paletnologii moravského gravettienu. *Archeologické rozhledy* 49, 407–438.
- OLIVA, M. 1997b: Pavlovienská sídliště u Předmostí. K otázce lovu mamutů v mladém paleolitu. *AMM sci. soc.* 82, 3–64.
- OLIVA, M. 1997c: Estetické projevy moravského gravettienu. *Pravěk NŘ* 7, 17–37.
- OLIVA, M. 1998a: Gravettien východní Moravy. *AMM sc. soc.* 83, 3–65.
- OLIVA, M. 1998b: K ekonomii surovin šúpané industrie moravského gravettienu. *SPFFBU M3*, 9–33.
- OLIVA, M. 1998c: Geografie moravského gravettienu. *Památky archeologické* 89, 39–63.
- OLIVA, M. 1999: L'industrie lithique du secteur G Milovice (Moravie du sud) et le faciès «méri-dional» du Gravettien morave. In: D. SACCHI ed.: *Les faciès leptolithiques du Nord-Ouest Méditerranéen: Milieux naturels et culturels. XXIVè Congrès Préhist. de France, Carcassonne 1994*, 139–150. SPF Paris 1999.
- OLIVA, M. 2000a: Gravettienská sídliště u Dolních Věstonic. *AMM sc. soc.* 85, 29–108.
- OLIVA, M. 2000b: Dolní Věstonice I – une révision de la stratigraphie culturelle. *Anthropologie* 38, 283–290.
- OLIVA, M. 2000c: Brno II Upper Paleolithic Grave. In: W. Roebroeks et al. (eds.): *Hunters of the Golden Age*, 143–159. Leiden (vyšlo též v *Acta praehistorica Leidensia* 31, 1999, 143–159).
- OLIVA, M. 2000d: Some thoughts on the Pavlovian adaptations and their alternatives. In: W. ROEBROEKS et al. (eds.): *Hunters of the Golden Age*, 219–229. Leiden (vyšlo též v *Acta praehistorica Leidensia* 31, 1999, 219–229).
- OLIVA, M. 2000e: Les aspects sociaux de la chasse au mammoth dans la station gravettienne Milovice (Moravie du Sud) et dans le Pavlovien. In: C. BELLIER – P. CATELAIN – M. OTTE (eds.): *La chasse dans la Préhistoire, Actes du colloque int. Treignes 1990*, 209–215. *Anthropologie et préhistoire* 111, *Artefacts* 8, *ERAUL* 51, Liège – Bruxelles – Treignes.
- OLIVA, M. 2001a: Gravettienská sídliště u Pavlova. K otázce využívání silicítů krakovské jury. *AMM sc. soc.* 86, 45–99.
- OLIVA, M. 2001b: Mýtus masového hrobu v Předmostí u Přerova. K pohřebním zvyklostem moravského gravettienu. *Archeologické rozhledy* 53, 3–29.
- OLIVA, M. – NERUDA, P. 1999: Gravettien severní Moravy a českého Slezska. K otázce horizontu s vrubovými hroty. *AMM sc. soc.* 84, 43–115.
- OLIVA, M. – NERUDA, P. – PŘICHYSTAL, A. 1999: Paradoxy těžby a distribuce rohovce od Krumlovského lesa. *Památky archeologické* 90, 229–318.
- PETTIT, P.B. – TRINKAUS, E. 2000: Direct Radiocarbon Dating of the Brno II Gravettian Human Remains. *Anthropologie* 38, 149–150.
- PŘICHYSTAL, A. 1998: Kamenné suroviny pozdně paleolitické lokality ve Světlé nad Sázavou. *Archeologické rozhledy* 50, 357–358.

- SEITL, L. – VALOCH, K. 1998: Stanice gravettienských lovců mamutů v Jarošově (Uherské Hradiště – Jarošov, okr. Uh. Hradiště). *AMM sc. soc.* 83, 67–81.
- SKLENÁŘ, K. 1998: Nález mladopaleolitické industrie u Podhořan, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 2, 7–11.
- SLÁDEK, V. – TRINKAUS, E. – HILLSON, S.W. – HOLLIDAY, T.W. 2000: The People of the Gravettian. *AÚ AV ČR*, Brno.
- SVOBODA, J. 1995a: Wedge-shaped microblade cores from Moravia and Silesia. *Archeologické rozhledy* 47, 651–656.
- SVOBODA, J. 1995b: L'Art Gravettien en Moravie: contexte, dates et styles. *L' Anthropologie* 99, 258–272.
- SVOBODA, J. 1996a: Tábořiště pravěkých lovců. In: Landek, svědek dávné minulosti, 31–42.
- SVOBODA, J. 1996b: The Pavlovian: Typology and behaviour, in: J.SVOBODA, ed., 283–301.
- SVOBODA, J. 1996c: Gravettian and Epigravettian chronologies in the Middle Danube area. *PV* 1992, 9–19.
- SVOBODA, J. 1997a: Drnovice, okr. Vyškov. *PV* 1993–1994, 102–103.
- SVOBODA, J. 1997b: Lithic Industries of the 1957 Area. In: J.SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 179–209.
- SVOBODA, J. 1997c: Gravetské umění na Moravě: reflexe světa paleolitických lovců. *Umění* 45, 410–419.
- SVOBODA, J. 1997d: Symbolisme gravettien en Moravie. Espace, temps et formes. *Bull. Soc. Préhist. Ariège-Pyrénées* 52, 87–103.
- SVOBODA, J. 1998: Magdalénské umění v českých zemích. *Umění* 46, 515–521.
- SVOBODA, J. 1999a: Čas lovců. Dějiny paleolitu, zvláště na Moravě. *AÚ AV ČR*, Brno.
- SVOBODA, J. 1999b: Opatovice (okr. Vyškov). *PV* 39 (1995–1996), 261–266.
- SVOBODA, J. 1999c: Opava (okr. Opava). *PV* 40 (1997–1998), 168–174.
- SVOBODA, J. 1999d: Metody, analogie a interpretace v paleolitickém výzkumu. *PV* 39 (1995–1996), 17–33.
- SVOBODA, J. 2000a: Brno (k.ú. Slatina, okr. Brno-město). *PV* 41 (1999), 76–80.
- SVOBODA, J. 2000b: The Eastern Magdalenian: Hunters, Landscapes, and Caves. In: G.L. PETERKIN – H.A. PRICE (eds.): *Regional Approaches to Adaptation in Late Pleistocene Western Europe*, 179–189. *BAR* int. ser. 896. Oxford.
- SVOBODA, J. 2000c: Čas, prostor, příběh a identita. Poznámky ke struktuře paleolitického myšlení. *Archeologické rozhledy* 52, 183–208.
- SVOBODA, J. 2000d: The depositional context of the early Upper Paleolithic human fossils from Koněprusy (Zlatý kůň) and Mladeč caves., Czech Republic. *Journal of Human Evolution* 38, 523–536.
- SVOBODA, J. 2001a: K analýze velkých loveckých sídlišť: výzkum v Předmostí v roce 1992. *Archeologické rozhledy* 53, 431–443.
- SVOBODA, J. 2001b: Závaží z mamutoviny v Předmostí a Pavlově. In: *Ve službách archeologie III*, 184–189.
- SVOBODA, J. n.d.: Seeing Mammoths and Using Mammoths: Evidence from Upper Paleolithic Moravia. In: D.L. WEST (ed.): *Proceedings of the International Conference On Mammoth Site Studies*, 153–161. *Publ. in Anthropology* 22, Univ. of Kansas, Lawrence (sep. nedatován).
- SVOBODA, J. – FIŠÁKOVÁ, M. 1999: Velké Pavlovice (okr. Břeclav). *PV* 40 (1997–1998), 184–186.
- SVOBODA, J. – HORÁČEK, I. – LOŽEK, V. – SVOBODOVÁ, H. – ŠILAR, J. 2000: The Pečárna Cave. Magdalenian stratigraphy, environment, and the termination of the loess formation in Moravian Karst. *Anthropozoikum* 24, 61–79.
- SVOBODA, J. – KLÍMA, B. – JAROŠOVÁ, L. – SLÁDEK, V. – ŠKRDLA, P. 1999: K analýze velkých loveckých sídlišť: projekt výzkumu gravettienu v letech 1995–1997. *Archeologické rozhledy* 51, 9–25.
- SVOBODA, J. – KLÍMA, B. – JAROŠOVÁ, L. – ŠKRDLA, P. 2000: The Gravettian in Moravia: climate, behaviour and technological complexity. In: W. ROEBROEKS et al. (eds.): *Hunters of the Golden Age*, 197–217. Leiden (vyšlo též v *Acta praehistorica Leidensia* 31, 1999, 197–217).

- SVOBODA, J. – LOŽEK, V. – VLČEK, E. 1996: Hunters between East and West: The Paleolithic of Moravia. Plenum, New York – London.
- SVOBODA, J. – ŠKRDLA, P. 1995: Bohunician Technology. In: H.L. DIBBLE – O. BAR-YOSEF (eds.): The Definition and Interpretation of Levallois Technology, 432–438. Prehistory press, Madison Wisconsin.
- SVOBODA, J. (ed.) 1996: Paleolithic in the Middle Danube region. AÚ AV ČR, Brno.
- SVOBODA, J. – ŠKRDLA, P. (eds.) 1997: The Pavlov I – Northwest. The Upper Paleolithic burial and its settlement context. AÚ AV ČR, Brno.
- ŠKRDLA, P. 1994: Rekonstrukce paleolitických technologií na Stránské skále. Pravěk NŘ 4, 5–15.
- ŠKRDLA, P. 1996: The Bohunician Reduction Strategy. Quaternaria nova 6, 93–107.
- ŠKRDLA, P. 1997a: Pavlovian Lithic Technologies. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 313–372.
- ŠKRDLA, P. 1997b: Mokrý (okr. Brno – venkov), PV 1993–1994, 103–108.
- ŠKRDLA, P. 1999a: Mohelno – stanice z období přechodu od středního k mladému paleolitu na Moravě. PV 40 (1997–1998), 35–50.
- ŠKRDLA, P. 1999b: Gravettské kamenné retušery a počátky technologie broušení kamene. Přehled výzkumů 39 (1995–1996), 63–73.
- ŠKRDLA, P. 1999c: Uherské Hradiště (okr. Uherské Hradiště). PV 40 (1997–1998), 179–184.
- ŠKRDLA, P. 1999d: Jaroslavice (okr. Znojmo). PV 40 (1997–1998).
- ŠKRDLA, P. 1999e: Dolní Věstonice (okr. Břeclav). Dolní Věstonice III – „Rajny“. Gravettien. Sídliště. Systematický výzkum. PV 39 (1995–1996), 247–249.
- ŠKRDLA, P. 2000: Boršice u Buchlovic (okr. Uh. Hradiště). PV 41 (1999), 67–70.
- ŠKRDLA, P. 2001a: Uherské Hradiště (k.ú. Jarošov u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště). PV 42 (2000), 122–126.
- ŠKRDLA, P. 2001b: Mokrý – Horákov (k.ú. Mokrý u Brna, okr. Brno – venkov). Mokrý – lom V. PV 42 (2000), 116–118.
- ŠKRDLA, P. – CÍLEK, V. – PŘICHYSTAL, A. 1996: Dolní Věstonice III, excavations 1993–1995. In: J. SVOBODA (ed.), 173–190.
- ŠKRDLA, P. – KOS, P. – PŘICHYSTAL, A. 1999a: Nová magdalénská stanice v jižní části Moravského krasu. PV 40 (1997–1998), 51–63.
- ŠKRDLA, P. – KOS, P. 1999b: Mokrý – Horákov (kat. úz. Horákov, okr. Brno-venkov). PV 40 (1997–1998), 160–165.
- ŠKRDLA, P. – KRUML, O. 2000: Uherské Hradiště (k.ú. Jarošov u Uh. Hradiště, okr. Uh. Hradiště). PV 41 (1999), 88–92.
- ŠKRDLA, P. – LUKÁŠ, M. 2000: Příspěvek k otázce geografické pozice lokalit pavlovienu na Moravě. PV 41 (1999), 21–33.
- ŠKRDLA, P. – MUSIL, R. 1999: Jarošov II – nová stanice gravettienu na Uherskohradištsku. PV 39 (1995–1996), 47–62.
- ŠKRDLA, P. – PŘICHYSTAL, A. 1999: Bulhary (okr. Břeclav). PV 40 (1997–1998), 149–156.
- ŠKRDLA, P. – SVOBODA, J. 1998: Sídlní strategie v paleolitu: mikroregionální studie. In: Ve službách archeologie, 293–300. AÚ AV ČR, Brno.
- TRINKAUS, E. – JELÍNEK, J. 1997: Human remains from the Moravian Gravettian: the Dolní Věstonice 3 postcrania. *Journal of Human Evolution* 33, 33–82.
- TRINKAUS, E. – SVOBODA, J. – WEST, D. L. – SLÁDEK, V. – HILLSON, S.W. – DROZDOVÁ, E. – FIŠÁKOVÁ, M. 2000: Human Remains from the Moravian Gravettian: Morphology and Taphonomy of Isolated Elements from Dolní Věstonice II Site. *Journal of Archaeological Science* 27, 1115–1132.
- VALOCH, K. 1996a: Le Paléolithique en Tchèque et en Slovaquie. *Préhistoire d'Europe* No. 3, 358 s. Jérôme Millon, Grenoble.
- VALOCH, K. 1996b: Das Mittelwurm in den Lössen Südmährens und seine paläolithischen Kulturen. *Eiszeitalter und Gegenwart* 46, 54–64. Hannover.
- VALOCH, K. 1996c: Příspěvek k ekologii pozdního glaciálu v Moravském krasu. *AMM sc. soc.*, 91, 61–71.

- VALOCH, K. 1996d: L'origine du Gravettien de l'Europe Centrale. In: A. Montet-White, A. Palma di Cesnola, K. VALOCH (ed.), *The Upper Palaeolithic, Colloquium XI and XII*, 203–211. XIII. Int. Congr. of Prehist. and Protohist. Sc. Forli 1996, Section 6. A.B.A.C.O. Forli.
- VALOCH, K. 1997: Les os utilisés au Paléolithique inférieur et moyen en Moravie et le problème d'amas d'os de grands mammifères. In: *Proc. of the 1993 Bone Modification Conf. Hot Springs, South Dakota. Occasional Publication No. 1*, 76–87. *Archaeol. Lab. Augustana College, Sioux Falls*.
- VALOCH, K. 1998: L'art magdalénien en Moravie (Rép. Tchèque). *Rivista di Scienze Preistoriche* XLIX, 65–81, Firenze.
- VALOCH, K. 1999: Epizody paleolitického osídlení jeskyně Pekárny. *AMM sci. soc.*, 84, 9–26.
- VALOCH, K. 2000a: Das Szeletien Mährens – seine Wurzeln und Beziehungen. In: *A la recherche de l'Homme préhistorique*, 287–294. ERAUL 95, Liège.
- VALOCH, K. 2000b: L'histoire de la connaissance et les questions des industries paléolithiques à pointes foliacées sur le territoire de l'ancienne Tchécoslovaquie. *Præhistoria* 1, 95–107. *Miskolc*.
- VALOCH, K. – NERUDOVIČ, Z. – NERUDA, P. 2000: Stránská skála III – Ateliers des Bohuniciens. *Památky archeologické* 95, 5–113.
- VENCL, S. 1995: K otázce věrohodnosti svědectví povrchových průzkumů. *Archeologické rozhledy* 47, 11–57.
- VENCL, S. 1996: Předneolitické osídlení okolí Tatenic, okres Ústí nad Orlicí. *AMM sc. soc.* 81, 79–95.
- VENCL, S. – MOTYL, J. 1998: Pozdně paleolitická industrie z Prahy 10–Malešic. *Archeologické rozhledy* 50, 837–842.
- VENCL, S. – ROUS, P. 1998: Pozdně paleolitická osídlení ve Světlé nad Sázavou, okres Havlíčkův Brod. *Archeologické rozhledy* 50, 345–356.
- VERPOORTE, A. 2000: Pavlovian Reflexes and the Pompei Premise: a spatial analysis of stone artefacts from Pavlov I (Moravia, Czech Republic). *Archeologické rozhledy* 52, 577–594.
- VERPOORTE, A. 2001: Places of art, traces of fire.. A contextual approach to anthropomorphic figurines in the Pavlovian (Central Europe, 29–24 kyr BP). *Arch. studies Leiden univ.* 8 a *Dolnoveštonické studie* 6. Leiden.
- VLČEK, E. 1997: Human Remains from Pavlov and the Biological Anthropology of the Gravettian Population in South Moravia. In: J. SVOBODA – P. ŠKRDLA (eds.), 53–153.
- VOLÁKOVÁ, S. 2001: K technologii štípané industrie magdalénienu: analýza jader z jeskyně Pekárny. *AMM sc. soc.* 86, 101–116.

PALÉOLITHIQUE SUPÉRIEUR DANS LES PAYS TCHÈQUES: BILAN DES RECHERCHES ET DES PUBLICATIONS 1995–2001

Deux monographies de base ont été publiées dans la période concernée: la première (VALOCH 1996a) traite du Paléolithique de la Moravie, de la Bohême et de la Slovaquie et son compte rendu est paru à plusieurs reprises dans la presse spécialisée. La seconde (SVOBODA – LOŽEK – VLČEK 1996) se concentre sur la Moravie et elle est née du remaniement de la version tchèque datant de 1994 par un collectif d'auteurs restreint. J. SVOBODA (1999a) est également l'auteur d'un bon livre de vulgarisation scientifique sur «l'histoire du Paléolithique, spécialement en Moravie».

Une attention considérable a été prêtée au Bohunicien, situé à la limite entre le Paléolithique moyen et supérieur. A Stránská skála près de Brno, une équipe jointe de l'Institut archéologique de Brno (J. Svoboda et al.) et de la Harvard University (G. Tostevin) a poursuivi les fouilles de la station aux plusieurs couches archéologiques, frappées par la cryoturbation. Le grand intervalle des dates radiométriques obtenues de la base du sol supérieur dans le secteur III d (38 – 34 mille ans B.P.) indique la durée de la phase supérieure de cette culture (SVOBODA 2000a, 79). Les

fouilles de l'Institut Anthropos du Musée de Moravie réalisées à Stránská skála dans le secteur III-1 ont connu une large publication (VALOCH – NERUDA – NERUDOVI 2000). Les découvertes du Bohunicien se trouvaient dans la partie inférieure du sol interstadiaire double et s'infiltraient par endroits dans le Ca-horizont sous-jacent. Elles appartiennent donc à la phase ancienne de l'occupation datée autour de 38 000 ans B.P. Quelque 97 % des matières premières de l'industrie taillée sont constitués par le silex corné local. Malgré l'origine locale de la matière première, les nucléus sont le plus souvent fort exploités ce qui était probablement dû à l'extraction difficile des rognons du silex jurassique à partir du roche calcaire. Les recherches récentes ont confirmé la thèse de départ selon laquelle le Bohunicien était classifié comme une culture indépendante (OLIVA 1979, 55; 1984), à savoir que tous les éléments typiques szélétoïdes (raclours fort retouchés, pointes foliacées à la retouche bifaciale totale) sont fabriqués d'une autre matière première que du silex corné de Stránská skála; ces dernières font parfois (p. ex. a Stránská skála) complètement défaut. Les pointes à face plane sont, dans la plupart des cas, appliquées sur les supports laminaires de la matière première mentionnée et elles peuvent être considérées comme une expression de l'acculturation du Szélézien.

En ce qui concerne le Szélézien dont la phase ancienne est contemporaine au Bohunicien, un nouveau site stratifié du type atelier a été découvert à Krumlovský les, dans le sus-jacent d'une stratigraphie assez compliquée du Paléolithique moyen (Moravský Krumlov IV). Z. NERUDOVI s'est occupée de la question de l'importation des matières premières éloignées (NERUDOVI 1997). Parmi les découvertes nouvelles il faut mentionner le raclour foliacé en rhyolite et le raclour brisé en radiolarite claire d'Ořechov II, tous les deux d'origine hongroise. La comparaison morphologique des pointes foliacées du Paléolithique moyen et du Szélézien et leurs significations diverses sont le sujet de l'étude de P. NERUDA (2000). K. Valoch s'est intéressé à l'influence de l'Aurignacien sur la formation du Szélézien et sur les processus de la distinction des industries centreuropéennes aux pointes foliacées (VALOCH 2000a; b).

Relativement peu de contributions s'occupaient, cette fois-ci, de l'Aurignacien. La plus grande collection tchèque de Hradsko (district Mělník) a été nouvellement traitée, spécialement en ce qui concerne sa composante Levallois pronocée (NERUDA – NERUDOVI 2000). D'autres preuves des industries aurignacoïdes ont été constatées dans le sous-jacent des couches gravettiennes dans la région des collines de Pavlov, notamment à Dolní Věstonice III (ŠKRDLA – CÍLEK – PŘICHYSTAL 1996) et peut-être même dans la couche humifère inférieure sur le site classique Dolní Věstonice I. Les couches de couleur foncé aux artefacts archaïques y avaient été découvertes pendant les fouilles de K. Absolon dans les années 1936–37 mais elles sont passées inaperçues (OLIVA 2000a;b). Les couches aurignaciennes de Milovice non loin d'ici ont livré des dates radiométriques (OLIVA 1997a, 418). Dans la partie nord du gisement, les concentrations de l'industrie taillée ont toujours traversé tous les horizons cendreaux dont la base date de 32 030 ± 370 BP (GrN 22108) et le sommet 60 cm plus haut de 28 780 ± 230 BP (GrN 22107). La question de la position stratigraphique des industries anciennes du Paléolithique supérieur et la précision du sol prononcé du Würm moyen (manquant dans le schéma des sols de J. Kukla et V. Ložek) a été traitée par K. VALOCH (1996b).

Le nombre le plus élevé des contributions publiées dans les derniers 5 ans était consacré au Gravettien ou bien le Pavlovien. Le traitement de l'agglomération centrale d'habitat Pavlov I a donné un livre volumineux sur le secteur nord-ouest du site fouillé dans les années 1956–58 (SVOBODA – ŠKRDLA eds. 1997). Le travail est rendu difficile par la documentation insuffisante des découvertes (voir VERPOORTE 2000) et par la désignation variable des surfaces fouillées. Une industrie modeste sans burins mais avec plusieurs microlithes et une représentation considérable du silex jurassique du type Krumlovský les (14 %) – à côté du silex erratique dominant (35 %) – a été obtenue par P. ŠKRDLA de la couche supérieure à Dolní Věstonice III (« unit 1»). La première étude détaillée sur le secteur G à Milovice (district Břeclav) a été publiée par M. OLIVA (1999). Au nord de la structure circulaire en os de mammoth se trouvait, dans un horizon cendreaux, une industrie taillée en radiolarite. Par la prédominance absolue des petits outils à dos épais et quelques petites pointes à cran elle rappelle le Gravettien de la région méditerranéenne.

Les fouilles les plus importantes de la période suivie ont eu lieu à Jarošov (district Uherské Hradiště). Dans les années 1996–99, les fouilles du site Jarošov II (ŠKRDLA – MUSIL 1999; ŠKRDLA 1999c; ŠKRDLA – KRUMML 2000) ont renoué avec la découverte des restes dispersés de mammouths accompagnés de plusieurs artefacts dans le site voisin (SEITL – VALOCH 1998). Les dates radiométriques (toutes AMS) se situent entre 25 000 et 27 000 ans BP, parmi la faune le renne domine avec 60 %. Quelques 20 000 pièces de l'industrie taillée (y compris les déchets dans le rinçage) ont été collectées, typologiquement le petit outillage à dos avec les retouches ventrales supplémentaires domine, on a pu observer même une pointe à cran. Le silex erratique prédomine mais au moins un cinquième de l'inventaire est constitué par le silex du jura de Cracovie. La date radiocarbone GrA 11454: 25040 ± 300 BP a été obtenue aussi de la station de Boršice peu éloignée (ŠKRDLA 2000, fouilles de B. Klíma 1964).

Les fouilles reprises du site Ostrava-Petřkovice I ont mis au jour, sur la surface Ia, une tache d'ocre avec une industrie taillée abondante aux pointes pseudoarchaïques laminaires, aux microlithes non géométriques etc. Les dates radiométriques GrN 19540: 20790 ± 270 BP (provenant de fouilles B. Klíma) et GrA 891: 23370 ± 160 BP situent ce secteur définitivement dans la période du Gravettien tardif (JAROŠOVÁ 1999). Une analyse détaillée de l'industrie taillée abondante provenant des fouilles anciennes de J. Folprecht a été réalisée par M. OLIVA et P. NERUDA (1999).

Depuis plusieurs années, les chercheurs de l'Institut Anthropos du Musée de Moravie poursuivent l'étude de toutes les industries taillées disponibles du Gravettien morave en prenant en considération les relations entre les matières premières utilisées, la dynamique de l'exploitation, la technologie et la typologie. La réévaluation critique de tous les rapports antérieurs sur les situations de découverte fait partie du travail afin d'éliminer des imprécisions et mythes transmis depuis longtemps. Sont parues jusqu'à présent les articles sur Předmostí (OLIVA 1997b), les petits sites de la Moravie centrale (OLIVA 1996c), la Moravie de l'Est (OLIVA 1998a), la Moravie du Nord et la Silésie tchèque (OLIVA – NERUDA 1999) et les sites près de Dolní Věstonice (OLIVA 2000a,b). Le dernier article mentionné revoit la stratigraphie culturelle du site classique de Dolní Věstonice I (la documentation d'origine témoigne de l'existence des couches prégravettiennes) et la structure des surfaces (délimitation litigieuse des structures d'habitat). Notamment la question des enterrements est éclairée d'un jour nouveau. Dans le cas de la fameuse sépulture de Brno II il s'agit sans doute d'une déposition secondaire des restes d'un homme ayant joué un rôle important dans le domaine du culte. L'individu souffrait en plus d'une maladie douloureuse de longue durée (periostitis) dont les traces incontestables ont été constatées ici pour la première fois au Pléistocène (OLIVA 1996b ; 2000c). La date radiocarbone OxA obtenue du fragment de la côte humaine (23 680 ± 200 BP, PETTITT – TRINKAUS 2000) situe la découverte dans le Gravettien supérieur. La fameuse « tombe commune » de Předmostí (OLIVA 1997b, 12, 39; 2001b) représente indubitablement aussi une déposition secondaire des restes humains. L'apparition des os de mammouth dans les sépultures pavloviennes est sans doute en relation avec le haut statut de cet animal géant. Un sens symbolique peut probablement être attribué aux grandes accumulations d'os de mammouth aux abords des campements (OLIVA 1996b; 1997a; b; 2000a; d; e; VALOCH 1997; JELÍNEK 1999). Une analyse détaillée des inventaires d'après les matériaux utilisés a permis la reconstitution du système du traitement des matières premières (OLIVA 1997a; 1998b; 2000d; 2001a). A l'exception de Milovice I /G, le silex erratique apporté des sédiments glaciaires en Silésie, prédomine sur tous les sites. Dans les stations au dessous des collines de Pavlov, c'est-à-dire paradoxalement dans la région la plus éloignée des sources, on constate une apparition régulière des roches siliceuses du jura de Cracovie ; à Pavlov ils constituent plus de 30 % (sur l'utilisation de cette matière première dans le Paléolithique morave voir OLIVA 2001a). Dans toutes les stations de la région (Pavlov I, II, Dolní Věstonice I) il fut utilisé de manière fort peu économique comme s'il s'agit d'une matière première d'origine très proche. L'hypothèse de l'existence d'un vaste réseau de contacts sociaux liés probablement aux chasses saisonnières aux mammouths est soutenue par la situation des campements au dessus de la nappe fluviatile des grandes rivières et en proximité des points d'orientation importants tels les collines de Pavlov et le roc à Předmostí. Un catalogue détaillé des campements et leur analyse géographique a été élaboré

par M. OLIVA (1998c), d'autres remarques sur la stratégie de l'habitat et la représentation graphique de la situation des sites d'habitat proviennent de P. Škrdla et ses collègues (ŠKRDLA – SVOBODA 1998; ŠKRDLA – LUKÁŠ 2000).

L'art pavlovien exceptionnellement évolué (SVOBODA 1995b), soumis à beaucoup de règles est aussi un reflet des relations sociales et religieuses; p. ex. le manque de gravures zoomorphes et la dichotomie entre les statuettes réalistes des « Vénus » et les gravures abstraites des figures féminines sont intéressants (OLIVA 1997c). L'intérêt des chercheurs américains pour la technologie unique de la production de céramique de Dolní Věstonice I et Pavlov I a eu pour suite la reconnaissance des empreintes du textile (ADOVASIO et al. 1996; 1997). Cette problématique nouvelle, bien chocante, est vite devenue le sujet préféré des chercheurs du pays (p.ex. plusieurs articles dans le journal *Archeologické rozhledy* 51/1, 1999).

Les périodes suivantes de l'Épigravettien et l'Épiaurignacien ont joui d'une attention spéciale dans le rapport précédent (OLIVA 1996a) et notamment dans la publication des communications au congrès UISPPà Forlì (OLIVA 1996d).

Le Magdalénien a livré, lui aussi, peu de nouveautés. K. Valoch a élaboré un nouveau précis de l'art magdalénien en Moravie (VALOCH 1998). M. OLIVA (1996e) s'occupait de la révision des rapports anciens sur la couche inférieure supposée (aurignacienne ?) dans la grotte de Býčf skála. Les premiers résultats d'une analyse détaillée des industries lithiques signalent que dans le Magdalénien, l'attitude par rapport aux matières premières importées fut assez différente de ce qu'on connaît du Pavlovien et correspond bien à notre conception de l'économie rationnelle. Les matières premières d'origine lointaine (surtout différentes sortes de silex nordique) apparaissent fort abondamment sous forme des outils et lames, beaucoup moins sous forme de nucléus, dans la plupart des cas fort exploités (OLIVA 1995; VOLÁKOVÁ 2001).

L'étude à long terme des zones d'exploitation du silex corné à Krumlovský les a prouvé l'existence des ateliers paléolithiques (notamment du Szélétien) directement dans la région de l'exploitation ultérieure mais les preuves univoques de l'extraction souterraine au Paléolithique font toujours défaut (OLIVA 1996f; OLIVA – NERUDA – PŘICHYSTAL 1999).

